

ՆՈՐ ԳԻՐՔ
«ԻՍԱՀԱԿ ԱԼԱՎԵՐԴՅԱՆ»

Արմինե Մովսիսյան
Ստեփանակերտի Ա.Սախարովի անվան
հ. 8 միջնակարգ հոսքային դպրոց
Արցախի

***Անտառագիտ:** Սույն հոդվածում դիտարկվում ու գնահատվում է բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Սոկրատ Խանյանի «Իսահակ Ալավերդյան» աշխատությունը: Նշվում է, որ աշխատության հեղինակը հանգամանալից ուսումնասիրելով արձակագիր, դրամատուրգ, թատերագետ, թարգմանիչ, մանկավարժ Ի. Ալավերդյանի գրական հարուստ ժառանգությունը, ստեղծել է արժեքավոր հետազոտություն, որը կարելի է համարել նշանակալից երևույթ արդի հայ գրականության պատմության ուսումնասիրության գործընթացում:*

***Բանալի բառեր՝** Իսահակ Ալավերդյան, արձակ, դրամատուրգիա, թատերագիտություն, մանկավարժություն, գեղարվեստական առանձնահատկություն, հայ գրականություն, Արցախի գրական ընտանիք:*

Գրված ու հաստատված է, որ քսաներորդ դարի երկրորդ կեսի հայ մշակույթի հարստացման ու զարգացման գործընթացը հնարավոր չէ պատկերացնել առանց Արցախի գրական ընտանիքի մասնակցության: 1950-ական թվականներից սկսած՝ առանձնապես անհատի պաշտամունքի քննադատությունից հետո, Հայաստանում ապրող և ստեղծագործող մտավորականների նրբահյուս երկերի ջերմացնող դասերն արձագանք էին գտնում նաև Արցախի գրական ընտանիքի ներկայացուցիչների ստեղծագործական աշխարհում: Նրանց նախասիրություններում և տպագիր երկերում խոսում է Հայկյան Առանի հայախոս ոգին՝ պատմական արմատների կենարար ավիշով և ապագայի հանդեպ ունեցած լուսաբեր հավատով: Նման ստեղծագործողների բույլի մեջ են մտնում Բոգդան Ջանյանը, Բագրատ Ուլուբաբյանը, Սարգիս Աբրահամյանը, Իսահակ Ալավերդյանը, այնուհետև՝ Գուրգեն Գաբրիելյանը, Մաքսիմ Հովհաննիսյանը, Վարդան Հակոբյանը, Սոկրատ Խանյանը, Վազգեն Օվյանը, Նվարդ Ավագյանը, Արմեն Հովհաննիսյանը, Դավիթ Միքայելյանը և ուրիշներ:

Վերոնշյալ գործիչների շարքում իր բազմաբնույթ գործունեությամբ ու բազմաժանր գրական հունձքով առանձնահատուկ տեղունի արձակագիր, դրամատուրգ, թատերագետ, թարգմանիչ, մանկավարժ, Արցախի հանրապետության վաստակավոր գործիչ Իսահակ Մերգելի Ալավերդյանը:

Պետք է նշել, որ բազմավաստակ այդ գործիչ գեղարվեստական արձակը, դրամատիկական երկերնու թատերագիտական ուսումնասիրությունները ժամանակին գնահատվել են ականավոր գրողների, գրաքննադատների, թատերագետների կողմից: Եվ բնական ուխոսուն են նրա ստեղծագործության մասին գրված հոդվածներն ու էսսեները:

Ի. Ալավերդյանը՝ ծնված 1917-ի հունվարի 17-ին, Շուշի քաղաքում, դեռևս մանկության տարիներից տեսել և զգացել է այն բոլոր հարվածներն ու աղետները, ինչ տեսել են և՛ Արցախը, և՛ մայր Հայաստանը: Հաղթահարելով բոլոր դժվարությունները, ինչպեսիք բոլոր հասակակիցները, Ի. Ալավերդյանը ստանալով և՛ միջնակարգ, և՛ բարձրագույն կրթություն՝ ծավալել է ժողովրդանվեր գործունեություն՝ որպես մանկավարժ ու գրող, հայրենանվեր մի այնպիսի գործիչ, որը պատիվ է բերում և՛ իրեն, և՛ ազգին: Վերևում նշեցինք, որ նրա գրական-մշակութային հունձքի մասին ժամանակին գրվել են հոդվածներ, գրախոսություններ: Սակայն մինչև 2017 թվականը՝ նրա ամբողջական ստեղծագործության մասին առանձին ուսումնասիրություն չի ստեղծվել: Եվ անհա, այդ անհրաժեշտ գործին ձեռնամուխ է եղել բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ԱՀ գիտության վաստակավոր գործիչ, Արցախի պետական համալսարանի դասախոս Սոկրատ Խանյանը:

Արդյունքում՝ համալսարանի գիտական խորհրդի երաշխավորությամբ լույս է տեսել գրականագետի Իսահակ Ալավերդյան ուսումնասիրությունը՝ ծննդյան 100-ամյակի և մահվան 25-րդ տարելիցի առթիվ:

Ուսումնասիրությունը՝ բաղկացած ներածությունից, հինգ բաժնից ու մատենագիտության մասից, ամբողջության մեջ լույս է սփռում բազմալատակ գործչի հարուստ մշակութային ժառանգության արժեքի ու գործառական մերօրյա նշանակության վրա:

Գրքի հեղինակը նպատակահարմար է գտել ներկայացնել Ի. Ալավերդյանի արձակը ժամանակի գրաքննադատության լույսի տակ: Կոնկրետ փաստերի հիման վրա նշվում է, որ ճանաչված գրողի ժողովածուներն արժանացել են անվանի գրականագետների լայն շրջանակների ուշադրությանը:

Փորձառու գրականագետի համոզիչ փաստարկներում Ս. Խանյանը մատնանշում է գրողի «Իմ սաները», «Թող խաղաղ մեծանա», «Անանուն մարդը», «Կապույտ գլխաշորը» ժողովածուները, ընդգծում, որ դրանց մասին իրենց դրվատանքի խոսքերն են ասել ականավոր գրող Սերո Խանգաղյանը, գրականագետներ՝ Ժան Անդրյանը, Սերգեյ Աթաբեկյանը, Կիմ Աղաբեկյանը, Շահեն Օհանջանյանը, բանաստեղծներ՝ Միքայել Հարությունյանը, Գուրգեն Գաբրիելյանը, փորձառու մանկավարժներ և այլ մտավորականներ: Գրքի հեղինակը նկատում է, որ բոլոր գրախոսներն իրարից անկախ ընդգծել են արձակագիր Ի. Ալավերդյանի ստեղծագործության առինքնող նշանակությունն ու լեզվառճական երանգները, պատումների անմիջականությունը, ճշմարտացիությունը, լավատեսությունը, կերպարների բնութագրումները, դիմանկար ստեղծելու հմտությունը, պատմելու ձիրքն ու վարպետությունը, գեղեցիկ նկարագրություններն ու գեղարվեստական խոսքի նպատակային օգտագործումը, հումորը, ժողովրդական խոսակցության համով-հոտով գործածությունը և այլ առանձնահատկություններ:

Ուսումնասիրության՝ առաջին բաժնում առանձին տեղ է հատկացված Ի. Ալավերդյանի գրական երկերի ընտրանուն «Օտղիկների երգը» խորագրով, որը լույս է ընծայվել գրողի ծննդյան 90-ամյակի առթիվ, հետմահու:

Այստեղ արժանին պիտի հատուցել բանաստեղծ-գրականագետ Ս. Խանյանին՝ մասնագիտական խորությամբ գրողի բազմաժանր երկերը հմտորեն դիտարկելու ու արժևորելու ուղղությամբ:

Ուսումնասիրության հեղինակի տեսադաշտում են գտնվում գրողի բազմաշերտ ստեղծագործության բոլոր մոտիվներով ստեղծված երկերը: Գնահատվում են մայրական շարքը, սիրո մանրապատումները, մանկական երկերը, երգիծական հյուսվածքները, առակներն ու դրամատիկական գործերը:

Նշենք, որ Ս. Խանյանը համոզիչ ընդգծումներով և ընդհանրացումներով բազմաշնորհ գրողի գեղարվեստական երկերը գնահատում է՝ նկատի առնելով կյանքի նկատմամբ նրա հեղինակային վերաբերմունքը, կենսական նշանակություն ունեցող փաստերի և իրադարձությունների բացահայտումը, գրականության գեղարվեստական արտացոլման կերպերն ու եղանակները, պատկերների ստեղծումը, լեզվառճական առանձնահատկությունները և այլ միջոցներ ու ձևեր: Նա ընդհանրացնում է. «Ի. Ալավերդյանի գեղարվեստական հունձքն. ինքնատիպությամբ ու թարմությամբ, իր տեղն ունի նորագույն շրջանի հայ արձակի պատմության մեջ: Նրա ստեղծագործության մեջ առկա են կյանքի արտացոլման ճշմարտացիությունը, մարդկային հոգեբանության և ապրումների բացահայտման խորությունը»: [1, էջ 22]

Ս. Խանյանը Արցախում արարվող գրականության ընթացքը պայմանավորում է 1960-ականներին Հայաստանում ծավալված ստեղծագործական ուղղության հետ, որի ներկայացուցիչներն էին Հրանտ Մաթևոսյանը, Վարդգես Պետրոսյանը, Պերձ Զեյթունցյանը, Հովհաննես Մելքոնյանը և մյուս տաղանդավոր արձակագիրներ:

Ուսումնասիրության հեղինակն, անդրադառնալով գրողի Միսակյանի օրագիրը՝ նովելաշարին ու գերկարճ առակներին, եզրակացնում է. «Մանկավարժ – գրող, թե՛ գրող – մանկավարժ- դժվար է պատասխանել այս հարցին, որովհետև երկուսն էլ միաձույլ ու միանշանակ են դրսևորվել Ի. Ալավերդյանի գործունեության ընթացքում: Նա կյանքի և գրականության փոխհարաբերության հարցն ընկալել է մանկավարժի հայեցակետով, մանկավարժությունը՝ գրողի: Ի. Ալավերդյան – արձակագրի խառնվածքը ուսուցչի խառնվածք է»: [1, էջ 53]

Ի. Ալավերդյանի գրական ժառանգության մեջ զգալի տեղ է գրավում նրա նամականին: Հայտնի է, որ նա Հայրենական մեծ պատերազմի ժամանակ խորհրդային բանակի շարքերում ծառայել է մեծ գրող Սերո Խանգաղյանի հետ: Հենց այդ տարիներից նրանք որպես մտերիմներ, իրար հետ հաղորդակցվել են նամակներով, որոնց թիվը հասնում է մի քանի տասնյակի:

Գրքում, նամակներից բերելով առանձին հատվածներ, Ս. Խանյանը դրանք համարում է անցյալի խոսուն էջեր՝ ուղղված սերունդներին... դրանք ոչ միայն ճանաչողական, այլև գրականագիտական լուրջ տեղեկություններ են: [1, էջ 65]

Ուսումնասիրության «Գրողի դրամատուրգիական խիզախությունը» բաժնում վերլուծվել ու արժևորվել են Ի. Ալավերդյանի «Միրո ճանապարհը», «Հողի լեզուն», «Ա՛խ, սեր» դրամաները, որոնք ներկայացվել են Ստեփանակերտի Մ. Գորկու անվան (այժմ՝ Վ. Փափազյանի անվան) պետական դրամատիկական թատրոնում և շրջկենտրոնների բեմերում:

Փաստարկելով դրանց վերաբերյալ մամուլի էջերում տպագրված թատերախոսությունները՝ Ս. Խանյանը նշում է. «Անդրադառնալով Ի. Ալավերդյանի դրամաների փնջին, կրկինուկրկին համոզվում ես, որ նա ծնվել էր որպես մշակութային նվիրյալ գործիչ, որի գրական-թատերագիտական ժառանգությունն այնքան է հարուստ, որ սպասում է իր գալիք ուսումնասիրողներին»: [1, էջ 65]

Ի. Ալավերդյանի գրական հարուստ ժառանգության փայլուն էջերից են նրա թատերագիտական աշխատությունները: Անվանի գրողը 1968-1990 թթ. վարել է Ստեփանակերտի դրամատիկական թատրոնի գրական մասի վարիչի պաշտոնը: 1992թ. նշվել է թատրոնի 50-ամյակը:

Պարզ է, որ Ի. Ալավերդյանը պետք է ասեր իր ծանրակշիռ խոսքը: Ինչպես նշում է Ս. Խանյանը, Ի. Ալավերդյանը կատարեց ուշադրության արժանի գործ. Հրատարակեց «Ստեփանակերտի Մ. Գորկու անվան պետական հայկական դրամատիկ թատրոն աշխատությունը հայերեն և ռուսերեն: «Գիրքը,- ընդգծում է Ս. Խանյանը, - հետաքրքիր մի տարեգրություն է, ուր ընթերցողը հաճույքով ծանոթանում է թատրոնի բոլոր բեմադրող ռեժիսորների, նկարիչների, ժողովրդական արտիստների, երիտասարդ ուժերի գործունեությանը: Գիրքը կհետաքրքրի ոչ միայն թատրոնի պատմությամբ զբաղվողներին, այլև ընթերցողների լայն շրջանակներին»: [1, էջ 70]

Ի. Ալավերդյանը նվիրումով շարունակեց իր թատերագիտական գործունեությունը: Եվ ինչպես գոհունակությամբ ընդգծում է Ս. Խանյանը, նա գալիքին հանձնեց «Գուրգեն Հարությունյան», «Մարգո Բալասանյան», «Բենիկ Օվչյան» ուսումնասիրությունները՝ բարձր գնահատելով ժողովրդական դերասանների վարպետությունն ու թողած ավանդույթները նոր սերնդի համար:

Քննարկվող աշխատության ուսանելի խորհրդածությունների էջեր են «Մարդը, քաղաքացի, մանկավարժը» բաժինը, որտեղ գրքի հեղինակը ուսուցիչ Ի. Ալավերդյանի գործընկերների և աշակերտների վկայությամբ նրան գնահատում է որպես մեծատառով Մարդ, ժողովրդանվեր Քաղաքացի, հմուտ Մանկավարժ:

«Համաշխարհային երևելիները,- գրում է Ս. Խանյանը,- հաստատել են մի ճշմարտություն այն մասին, որ արվեստագետներն ինչ ստեղծում են կենդանության օրոք, պատկանում է իրենց, սակայն մահից հետո նրանց ստեղծածը դառնում է ժողովրդի սեփականությունը: Տվյալ դեպքում Իսահակ Ալավերդյանի ստեղծագործությունները պատկանում են հայ ժողովրդին:

Ուսումնասիրության վերջում Ս. Խանյանը զետեղել է ծավալուն մատենագիտություն՝ հիմք ունենալով Արցախի Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Հանրապետական գրադարանի տեղեկատու – մատենագիտական և երկրագիտական բաժնի կողմից կազմված ցանկը: [1, էջ 88]

Գրականագետ Ս. Խանյանի բավականին ծավալուն և ընդգրկուն այս աշխատությունը նշանակալից երևույթ է նորագույն շրջանի հայ գրականության պատմության ուսումնասիրության, ականավոր գրողի ժառանգության արժևորման ուղղությամբ: Այն միաժամանակ վկայում է, որ Արցախի պետական համալսարանում ուշադրության կենտրոնում է գտնվում ոչ միայն կրթության բարդ հիմնախնդիրների նորօրյա լուծումը, այլև գիտահետազոտական անհրաժեշտ աշխատությունների ստեղծման գործընթացը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Խանյան Ս. Իսահակ Ալավերդյան, Ստեփ., 2017:

РЕЗЮМЕ
Новая книга “Исаак Алавердян”
Армине Мовсисян

Ключевые слова: Исаак Алавердян, проза, драматургия, театроведение, педагогика, художественная особенность, армянская литература, Арцахская литературная семья.

В данной статье рассматривается и оценивается работа доктора филологических наук, профессора Сократа Ханяна – “Исаак Алавердян”. Отмечается, что автор работы, тщательно изучив богатое литературное наследие прозаика, драматурга, театроведа, переводчика, педагога Исаака Алавердяна, провел ценное исследование, которое можно считать знаменательным явлением в процессе изучения современной армянской литературы.

SUMMARY
New Book: “Isahak Alaverdyan”
Armine Movsisyan

Key words: Isahak Alaverdyan, prose, playwright, theatre studies, pedagogy, artistic peculiarity, Armenian literature, literary family of Artsakh.

The article considers and evaluates the work – “Isahak Alaverdyan” – by Ph.D and professor Sokrat Khanyan. It is mentioned that the author has carried out a valuable research by thoroughly studying rich literary heritage of the prose writer, playwright, theatrical expert, translator and teacher I. Alaverdyan. This can be considered to be a significant phenomenon in the history of modern Armenian literature studies.